

Seura- ja harrastuseläinten hyvinvoinnille tärkeät käyttäytymispiirteet

Käyttäytymistarpeella kuvataan sellaista käyttäytymistä, joka itsessään on tärkeä eläimen hyvinvoinnille, ei pelkästään lopputulos. Jos tekeminen estetään, eläin turhautuu ja on altis kärsimykselle. Puhdasta tarvetutkimusta on toistaiseksi tehty vain muutamalla tarpeella ja muutamalla eläinlajilla, mutta alla kuvattujen käyttäytymispiirteiden katsotaan eläinten hyvinvointitieteessä yleisesti kuuluvan eläinlajien keskeisiin käyttäytymisiin, joiden estäminen joko turhauttaa eläintä voimakkaasti tai alentaa niiden hyvinvoinnin tasoa muulla tavoin.

Seura- ja harraste-eläimiin kuuluu suuri määrä hyvin erilaisia eläinlajeja erilaisista ekologisista lokeroista. Eläinlajin biologian tuntemus on välttämättömyys sen hyvinvoinnille keskeisten käyttäytymispiirteiden ymmärtämiseksi. Eläimen hyvinvointiin vaikuttavat sen mahdollisuudet sopeutua ympäristön tapahtumiin ja olosuhteisiin. Jos sopeutuminen ei onnistu tai aiheuttaa eläimelle jatkuvaa tai voimakasta stressiä, rasitusta tai patologisia muutoksia, eläimen hyvinvointi heikkenee.

Eläinten käyttäytyminen voidaan karkeasti jakaa **ylläpitotoimintoihin** (kuten kehonhoito, ravinnonhankinta, uni, lepo ja liikkuminen, tilan tarve, tutkiminen), **sosiaalisiin käyttäytymistarpeisiin** (kuten lajitovereiden seura sekä vetäytymisen mahdollisuus, vuodenaikaisuus), **nuoren yksilön erityispiirteisiin** (kuten riittävän pitkä vanhemman hoiva (lajeilla, joilla vanhemmat hoitavat jälkeläisiä), leikki (mm. mustekalat, nisäkkäät, linnut), ja nisäkkäillä imeminen) sekä **lisääntymiseen ja jälkeläisen hoitoon** liittyviin käyttäytymispiirteisiin (soidin- ja parittelukäyttäytyminen, pesänrakentaminen, hautominen, poikasiaan hoitavilla lajeilla vanhempien tarve jälkeläisten hoitoon).

Lajin sosiaalisuudella on hyvin voimakas vaikutus eri käyttäytymistarpeiden ilmentymiseen. Sosiaaliset lajit usein lepäävät ja syövät yhtäaikaaisesti. Samoin kehonhoitoon, leikkiin, lepäämiseen ja jälkeläisen hoitoon on osalla lajeista vahvoja sosiaalisia aspekteja. Sosiaalisillakin lajeilla on oma lajityypillinen yksilöetäisyytensä, ja yksilöiden on kyettävä vetäytymään halutessaan eroon muista yksilöistä. Suuri osa seura- ja harraste-eläiminä pidettävistä lajeista on **saaliseläimiä**, joille on tyypillistä hakeutua näkösuojiin. On myös huomioitava, että tiettyjen lajien erilaiset sosiaaliset tarpeet vaihtelevat sukupuolen ja iän mukaan.

Eläimillä on **lajikohtaiset lepo- ja unirytmit** ja ekologiseen lokeroon sekä kehitysasteelle sopivat lepo- ja pitopaikat, joille on omat lajityypilliset fysikaaliset vaatimuksensa kuten valaistus, korkeus, näkösuoja, kolo, pesä, pehmeys, pH, lämpötila ja vedenvirtaus.

Ravinnonhankintaan liittyviin käyttäytymisiin kuuluvat syömisen lisäksi ravinnon etsintään liittyvät lajityypilliset toiminnot (kuten laiduntaminen, tutkiminen, tonkiminen, kaivaminen) ja petoeläimillä ravinnonhankintaan liittyvät mm. saaliin havainnointi (ympäristön tarkkailu), vaaniminen ja pyydystäminen.

Liikkuminen on sisäsyntyinen käyttäytymistarve, joka usealla eläinlajilla liittyy olennaisesti ravinnonhankintaan, mutta on siitä erillinen käyttäytymistarve: vaikka ruokaa on riittävästi tarjolla, ei liikunnantarve välttämättä tyydyty ellei eläin pääse liikkumaan riittävästi. Eläimen pitoympäristön tulisi mahdollistaa lajille tyypilliset esteettömät liikkumismuodot, joita voivat olla mm. kaivautuminen, hyppiminen, kiipeäminen, lentäminen tai uiminen.

Kehonhoito on useasti korkealla tarvehierarkiassa oleva käyttäytymispiirre: eläinlajit keskeyttävät jopa syömisensä hoitaakseen kehoaan. Kehonhoitoliikkeet ovat lajityypillisesti moninaisia, kuten

sukimista, hiekka- tai vesikylypyjä, hankausta, rapsutusta ja nuolemista. Sosiaalisilla lajeilla toisen yksilön keuhonhoito on usein tyypillistä.

Käyttäytyminen on keskeisin elimistön **lämmönsäätelyyn** vaikuttava tekijä. Eläimillä pitää olla mahdollisuus tarvittaessa hakeutua sopivaan lämpötilaan, kosteuteen, pH-ympäristöön ja valaistusolosuhteisiin. Osalla lajeista (esimerkiksi tietyt lintu-, kala- ja jyrsijälajit) on myös horrostamisen, muuttamisen ja vaeltamisen tarve, jotka ovat ympäristötekijöiden edesauttamia sisäsyntyisesti laukeavia käyttäytymistarpeita.

Lisääntymistoiminnot, kuten parittelukumppanin etsiminen, paritteluhalun virittäminen, parittelu, tiineys, synnyttäminen/muniminen ja hautominen ovat vahvasti hormonaalisesti säädeltyjä toimintoja. Synnytyksen tai munimisen lähestyminen laukaisee osalla lajeista pesänrakennustarpeen ja osalla tarpeen hakeutua eroon sosiaalisesta ryhmästä. Jälkeläisen synnyttyä alkaa lajikohtainen leimautumisen aika, jolloin osalla lajeista emä ja jälkeläinen (jälkeläiset) hakeutuvat eroon muusta laumasta. **Vanhemman ja jälkeläisen hormonaalisen hoivantarpeen** tyydyttämättä jättäminen (niillä lajeilla, joilla vierihoitoa biologisesti esiintyy) tai liian aikainen vieroittaminen voivat aiheuttaa käyttäytymishäiriöitä.

Leikkikäyttäytymistä havaitaan tyypillisesti paljon nuorilla yksilöillä, mutta tietyillä lajeilla, kuten hevosilla, koirilla ja kissoilla, myös aikuisilla. Leikkikäyttäytyminen tuottaa mielihyvää, edistää yksilön sosiaalisia ja motorisia taitoja ja voi oletettavasti jossain määrin kompensoida esimerkiksi syömiskäyttäytymiseen liittyvää saalistusta.

Tutkimiskäyttäytyminen on eläimen keino kerätä informaatioita ympäristöstään ja tutustua uusiin asioihin. Tutkiminen sopeuttaa eläimiä ympäristön muutoksiin ja on usealla lajilla hyvin korkealla käyttäytymispiirteiden hierarkiassa. Ympäristön tutkimiseen käytettävät aistit vaihtelevat eläinlajin fysiologian mukaan. Tutkimiskäyttäytymisen puutokset voivat näkyä mm. pelokkuutena.

Pitoympäristön monipuolistaminen edesauttaa tutkimiseen, liikkumiseen, ravinnon hankintaan ja leikkiin liittyviä käyttäytymistoimintoja.